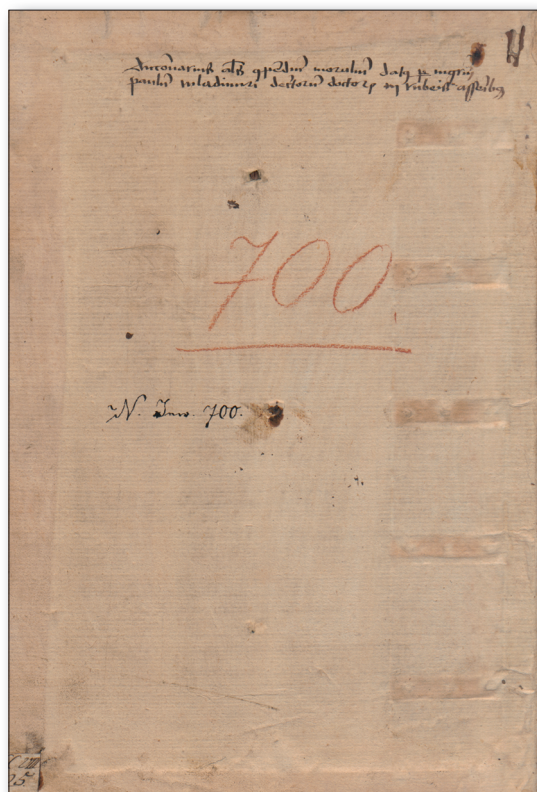


# PAWEŁ WŁODKOWIC z Brudzenia h. Dołęga

(ur. ok. 1370 r., zm. 2 III 1436 r.)

Był synem Włodzimierza (Włodka) z rodu Dołęgów, dziedzica Brudzenia, położonego w ziemi dobrzyńskiej. Nie wiadomo, w jakiej szkole Paweł uczył się przed wyruszeniem na uniwersytet do czeskiej Pragi. Tam około 1387 r. podjął studia na Wydziale Sztuk Wyzwolonych i 24 listopada 1389 r. uzyskał bakalaureat *artium*, a następnie 25 lutego 1393 r. osiągnął stopień magistra sztuk. Bezpośrednio po promocji magisterskiej w 1393 r. zapisał się na praski uniwersytet prawniczy (w tym czasie w Pradze istniały dwa uniwersytety). Studiował prawo kanoniczne i jednocześnie prowadził wykłady dla studentów sztuk wyzwolonych, a także zasiadał w komisjach egzaminacyjnych. W 1396 r. został wypromowany na bakałarza dekretów. W Pradze spotkał wielu wybitnych uczonych, m.in. Mateusza z Krakowa oraz Maurycygo Rvačkę, i zetknął się z rozwijającym się w środowisku praskim nurtem reformy Kościoła. Około 1398 r. Włodkowic wrócił do Polski i zabiegał o beneficja kościelne. W 1404 r. wyjechał do

Padwy i na tamtejszym uniwersytecie ultramontanów kontynuował studia prawnicze pod kierunkiem wybitnego uczonego kanonisty włoskiego – Franciszka Zabarelli. Po czterech latach osiągnął licencjat dekretów, ale ze względu na bardzo wysokie koszty promocji doktorskiej w Padwie zrezygnował z niej. Jednak w marcu 1411 r. wystarał się u papieża pizańskiego Jana XXIII o zezwolenie na promocję doktorską na Uniwersytecie Krakowskim. Na uroczystej promocji mowę rekomendacyjną ku czci Pawła Włodkowica (rozpoczynającą się od słów: *Beatus vir*) wygłosił Stanisław ze



Oprawa rękopisu wykonana na zlecenie Pawła Włodkowica i górna część wklejki z jego imieniem (BJ rkps 700)

Skarbimierza, zawierając w niej głęboką refleksję nad rolą uczonego w społeczeństwie, państwie i Kościele. W latach 1411–1436 Włodkowic wykładał z przerwami, niekiedy kilkuletnimi, prawo kanoniczne na Wydziale Prawa, łącząc działalność uniwersytecką z intensywną służbą publiczną na rzecz Królestwa Polskiego i Kościoła. Około 23 kwietnia 1414 r. został wybrany na rektora uniwersytetu i formalnie urząd ten sprawował przez dwie jednoroczne kadencje. Jednakże Włodkowic osobiście kierował uczelnią tylko przez kilka miesięcy, bowiem w grudniu t.r. wyruszył na sobór w Konstancji jako przedstawiciel uniwersytetu i zarazem członek poselstwa królewskiego. Po powrocie z soboru jesienią 1418 r. został wicerektorem uniwersytetu i zastępował w semestrze zimowym 1418/1419 r. rektora Jana z Fałkowa.

Kariera kościelna Pawła Włodkowica rozpoczęła się w 1398 r., gdy otrzymał od Stolicy Apostolskiej prowizję na kanonię w kapitule włocławskiej oraz na scholasterię w kapitule katedralnej poznańskiej (poświadczony na tej prałaturze dopiero w 1411 r.). Dwa lata później (przed 30 grudnia 1400 r.) objął scholasterię płocką i dzierżył tę prebendę do 1407/1411 r. W kapitule krakowskiej posiadał kustodię (1411–1423) i kanonię (1421–1436). Ponadto był kanonikiem poznańskim (1418–1423), gnieźnieńskim (1421–1436), włocławskim (1421–1433) oraz plebanem w Kłodawie (1421–1430) i kanonikiem kolegiaty św. Wita w Kruszwicy (1420–1435). Ufundował również klasztor Kanoników Regularnych w Kłodawie w 1427 r.

Działalność publiczna Włodkowica rozpoczęła się wiosną 1413 r., kiedy to doktor dekretów Andrzej Łaskarzyc wprowadził go w sprawy toczącego się od roku procesu polsko-krzyżackiego przed Zygmuntem Luksemburskim jako sędzią polubownym. W maju 1414 r. w czasie budzińskiej fazy tego procesu Paweł był już pełnomocnikiem księcia mazowieckiego Janusza I oraz Łaskrzyca jako prepozyta włocławskiego. Niezwykle ważną rolę odgrywał Włodkowic na soborze w Konstancji jako poseł królewski i przedstawiciel uniwersytetu. Wraz z całą delegacją polską na czele z arcybiskupem Mikołajem Trąbą przybył do Konstancji 29 stycznia 1415 r. Jeszcze w czasie podróży na sobór przygotował traktat *De annatis*, w którym wyłożył kilka ważnych kwestii dotyczących reformy Kościoła, szczególnie papieskich ekspektatyw, rezerwacji, prowizji i świadczeń annatowych duchowieństwa na rzecz Kurii Rzymskiej. Uznał, że powodują one liczne nadużycia oraz symonię i rodzą wielkie zło w Kościele. Do kwestii symonii Włodkowic powrócił w zaginionym traktacie *De simonia*, opracowanym już w czasie obrad soboru w Konstancji. Na potrzeby toczącej się na soborze sprawy polsko-litewsko-krzyżackiej opracował kilka pism podważających sens istnienia samego zakonu krzyżackiego oraz jego władztwa w Prusach. W obszernym traktacie *Ad aperiendam*, powstałym na początku 1416 r., doktor Paweł omówił stanowisko prawne zakonu w Prusach, stwierdzając, że Krzyżacy nie mają żadnych praw do posiadanych przez siebie ziem i dóbr oraz państwa, dlatego sobór powinien ich skutecznie zmusić do opuszczenia zajmowanych ziem. Dowodził przy tym, że Krzyżacy są sektą, która szkodzi chrześcijanom przez zgorszenia, zabójstwa oraz rabunki. Zasadniczy atak doktrynalny na zakon krzyżacki przypuścił Włodkowic latem 1416 r. w sławnym traktacie rozpoczynającym się od słów *Saevientibus olim Pruthenis*

(zwany dawniej *Tractatus de potestate papae et imperatoris respectu infidelium*) oraz w jego skróconej wersji *Opinio Ostiensis* (tzw. *Conclusiones*). Oba pisma przedstawił uczestnikom soboru. Uczony krakowski stwierdził, że poganie żyjący w pokoju mają prawo do posiadania własności oraz swoich państw z mocy prawa naturalnego i narodów. Obszernie rozważał zagadnienie władzy papieża i cesarza nad niewiernymi. Podkreślił przy tym pewne aspekty władzy papieża nad poganami, m.in. prawo wypowiedzenia im wojny w określonych sytuacjach. Jednocześnie Włodkowic podważył jakiegokolwiek prawo cesarza do dysponowania ziemiami pogan, stąd wszystkie wyłudzone przez zakon krzyżacki przywileje papieskie i dokumenty z nadaniami cesarskimi są nieważne, bo sprzeciwiają się prawu naturalnemu i boskiemu. Dlatego Krzyżacy prowadzili z poganami wojny niesprawiedliwe, łamiąc wszelkie prawo, oraz popadli w grzech, zagarniając ich ziemie i dobra. Podkreślał przy tym, że wszyscy ludzie, także poganie oraz niewierni, są bliźniami chrześcijan i jeśli tylko żyją w pokoju z wierzącymi w Chrystusa, to nie można ich zbrojnie napadać, zabierać im dóbr oraz przemocą zmuszać do przyjęcia chrześcijaństwa. Przekonywał na forum soboru, że wiarę chrześcijańską skutecznie można szerzyć tylko przez pokojowe głoszenie Ewangelii. Wystąpienie Włodkowica miało doprowadzić ostatecznie do kasaty zakonu krzyżackiego przez sobór. Wywołało ono burzliwą dyskusję w Konstancji, a krakowski prawnik bronił skutecznie swego doktrynalnego stanowiska w kilku publicznych dysputach i traktacie *Quoniam error*. W latach 1417–1418 Paweł Włodkowic z całą delegacją polską dążył usilnie do potępienia przez sobór i papieża Marcina V dominikanina Jana Falkenberga i jego *Satyry* wymierzonej przeciw Polakom i królowi Władysławowi Jagielle. Ponieważ papież na ostatniej sesji soboru 22 kwietnia 1418 r. nie ogłosił ustalonej w komisji formuły potępienia pisma Falkenberga, Paweł Włodkowic przygotował uroczystą apelację w tej sprawie do przyszłego soboru, którą poselstwo polskie złożyło 1 maja t.r. w Konstancji.

Po powrocie z soboru Paweł Włodkowic jako pełnomocnik Władysława Jagiełły przygotował w 1419 r. na kolejny proces polsko-krzyżacki przed Zygmuntem Luksemburskim prawno-historyczny materiał dowodowy uzasadniający prawa Królestwa Polskiego do Pomorza Gdańskiego oraz ziem chełmińskiej i michałowskiej, a także Litwy do Żmudzi (tzw. *Allegationes pro parte regis Polonorum* rozpoczynające się od słów: *Oculi tui videant equitatem*). Mimo starań Włodkowica król Zygmunt zignorował prawne dowody strony polskiej i wydał 6 stycznia 1420 r. krzywdzący dla Polski i Litwy wyrok, potwierdzający prawa zakonu do wspomnianych ziem. W tej sytuacji krakowski prawnik zaproponował królowi przeniesienie sporu polsko-krzyżackiego do Stolicy Apostolskiej, aby papież Marcin V go rozstrzygnął. Na taką koncepcję przystał Jagiełło, więc Włodkowic udał się tam i od sierpnia 1420 do końca 1423 r. kierował działaniami polskiej dyplomacji w Kurii Rzymskiej. Dla wsparcia stanowiska polskiego wystarał się o *consilia* kilku wybitnych prawników włoskich. Chociaż Paweł Włodkowic przygotował dla papieża obszerny materiał dowodowy i opracował kilka pism związanych ze stosunkami polsko-krzyżackimi (w tym traktat *Ad videndum clare* w 1421 r.), to jednak proces uległ zawieszeniu i Stolica Apostolska

po trzech latach postępowania nie wydała ostatecznego wyroku. Na początku 1424 r. uczony przebywał jeszcze w Rzymie, gdzie był świadkiem publicznego odwołania przez Jana Falkenberga oszczerstw przeciw Jagielle i Polakom. Potem wrócił do kraju i nie brał już więcej udziału w działaniach dyplomacji królewskiej. Po raz ostatni zabrał głos w sprawach Krzyżaków po ich najeździe na północne ziemie Polski w sierpniu i wrześniu 1431 r. Wtedy przebywał w Padwie i skierował w marcu następnego roku do Zbigniewa Oleśnickiego biskupa krakowskiego i Jana Szafrąńca kanclerza koronnego obszernie pismo (*Ad episcopum Cracoviensem*), stwierdzając, że najlepszym rozwiązaniem problemu krzyżackiego pozostaje wytoczenie procesu kanonicznego zakonowi przez polskich biskupów. Klarownie sformułował nowoczesną myśl, iż postępowanie sądowe może być środkiem ostatecznym i najlepszym załatwiania sporów międzynarodowych.

Paweł Włodkowic zmarł 2 marca 1436 r. w wybudowanym przez siebie domu kapitulnym przy ulicy Kanoniczej w Krakowie. Zaledwie kilka rękopisów z księgozbioru Pawła zachowało się w Bibliotece Jagiellońskiej, zaś jego dzieła przetrwały głównie dzięki staraniom Zbigniewa Oleśnickiego. Włodkowic pozostawił po sobie olbrzymią spuściznę intelektualną i wniósł wielki wkład w „rozwój człowieka i człowieczeństwa” (św. Jan Paweł II).

*Pisma wybrane Pawła Włodkowica. Works of Paul Wladimiri (a Selection)*, wyd. L. Ehrlich, vol. 1–3, Warszawa 1966–1969; S.F. Belch [Belch], *Paulus Vladimiri and his Doctrine concerning International Law and Politics*, vol. 1–2, London–The Hague–Paris 1965; Czyżak Kapituła gnieźnieńska s. 377–378; L. Ehrlich, *Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza*, Warszawa 1954; *idem*, *Rektor Paweł Włodkowic. Rzecznik obrony przeciw Krzyżakom*, Kraków 1963; J. Fijałek, *Polonia apud Italos scholastica saeculum XV*, Cracoviae 1900, s. 3–9; K. Górski, *Paweł Włodkowic*, PSB, t. 25, Wrocław 1981, s. 377–381; M.D. Kowalski, *Uposażenie krakowskiej kapituły katedralnej w średniowieczu*, Kraków 2000, s. 223–224; K. Lankosz, *Paweł Włodkowic (ok. 1370–1436)* [w:] *Złota Księga* s. 59–65; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, Kraków 2004 (wg indeksu); Pietrzyk *Poczet* s. 36–37; *Sondel Słownik UJ* s. 965–967; W. Świeboda, *Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich w XV wieku. Poganie, żydzi, muzułmanie*, Kraków 2013 (wg indeksu); *Třřřka* s. 440.

Krzysztof Ożóg